

KOLTAY ANDRÁS*

AZ INTERNETES KAPUŐRÖK ÉS AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI EGYEZMÉNYÉNEK 10. CIKKE – A SAJTÓSZABADSÁG ÚJ ALANYAI

Az internetes kommunikáció folyamatában nemcsak azok a szolgáltatások meghatározó jelentőségűek, amelyek tartalmat állítanak elő, hanem azok is, amelyek a tartalmakat a közönséghez eljuttatják (internetes kapuőrök, gatekeepers, vagy közvetítők, intermediaries). Ezek az internetes közvetítőszolgáltatók (az online tartalmakat a közönséghez „engedő” kapuőrök) egyfajta szerkesztési tevékenységet látnak el, amely hasonlóságot tesz őket a „hagyományos” médiához. A szólás- és sajtószabadság jogi szabályozásának szereplői, ezáltal – az Egyezmény 10. cikkének alkalmazásakor – az EJEB azzal a kérdéssel szembesül, hogy miként lehet a szólásszabadság évszázadok alatt formálódó elveit megőrizni és továbbörökíteni, és hogyan lehet a nagyhatalmú internetes kapuőrök tevékenységét összehangolni a szólásszabadság jogi doktrínáival. Az EJEB eddig viszonylag kevés e témába vágó ügygel foglalkozott, ezek áttekintése mégis hordoz tanulságokat.

1. BEVEZETÉS ÉS PROBLÉMAFELVETÉS

Az emberi jogok regionális védelmét biztosító különféle rendszerek közül kétségtelenül az európai működik a leghatékonyabban. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (Egyezmény) 10. cikke védi a szólás (a hivatalos angol szöveg szerint *expression*, azaz kifejezés) szabadságát; az e cikkhez kapcsolódó gyakorlat nem csupán azért fontos, mert az államok jogrendszerén túli többletvédelmet nyújt az egyes emberi jogoknak, hanem azért is, mert az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) gyakorlata „jogi kultúrát közvetít”. „A bíróság esetjoga jogi kincs, közös érték. Egy korszak fejlődését, változását tükrözi.”¹ Az EJEB döntései nem csupán az általános európai alapjogi mércék formálódásához, a nemzeti jogok egymáshoz hasonulásához járulnak hozzá, hanem hosszú időre előre kijelölik az alapjogok korlátozásának határait, még ha ez nem is közvetlenül kötelezi az Egyezmény részes államait. (Lásd Bayer Judit, illetve Bárd Károly és Bárd Petra tanulmányát a jelen kötetben.)

A szólásszabadság a nyugati civilizáció és a demokratikus társadalmi rend alapköve. Elvei, doktrínái évszázadok alatt formálódtak, és csak lassan változnak. Az internet megjelenésével – mint ahogyan korábban is, valamennyi új médium meg-

* PhD, vezető, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Médiatudományi Kutatócsoport, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4; habilitált, tanszékvezető egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 1088 Budapest, Szentkirályi u. 28.
E-mail: koltay.andras@jak.ppke.hu.

¹ JAVORNICZKY István – KARDOS Gábor: „»Irányt mutatunk, de nem avatkozunk be durván a nemzeti jogokba« – beszélgetés Baka Andrással” *Fundamentum* 2000/4. 39.

jelenésekor² – ezek az alaptételek új kihívásokkal szembesültek. Kezdetben, alig két évtizeddel ezelőtt, még vad, romantikus elképzelések fűződtek és remények fogalmazódtak meg az internettel kapcsolatban, olyan új médium felemelkedését vizionálva, amely jogi beavatkozás nélkül, a technológiai sajátosságaiból adódóan fogja demokratizálni a nyilvánosságot.³ Ezek a várakozások mára visszaszorultak, észlelve, hogy az internetre ugyanúgy jellemző az offline médiavilág számos problémája (lásd például a tulajdoni koncentráció jelenségét, vagy a szólásszabadság gyakorlásával elkövetett jogsértéseket), illetve hogy időközben új, internet-specifikus problémák is jelentkeztek, amelyek gátolják a demokratikus nyilvánosság működését.⁴ Mindeközben természetesen nem szabad elvitatni azt, hogy az internetes kommunikáció valóban számos tekintetben robbanásszerű fejlődést, és így a nyilvánosság terepének a kiszélesítését is magával hozta.

Az internetes kommunikáció folyamatában nemcsak azok a szolgáltatások meghatározó jelentőségűek, amelyek tartalmat állítanak elő (és így hagyományosan a „média” gyűjtőfogalma alá szorítunk be), hanem azok is, amelyek a tartalmakat a közönséghez eljuttatják (internetes kapuőrök, *gatekeepers*, vagy közvetítők, *intermediaries*). Nem volt ez egészen másként korábban sem, hiszen a médium és a közönség között mindig volt közvetítő (újságáru, posta, műsorterjesztő), de az internetes környezetben ezek szerepe jócskán megnő elődeikéhez képest. Az internetszolgáltatók, a keresőmotorok (Google) és a *social media* (magyarul: közösségi média, azaz a Facebook, Twitter stb.) például nemcsak megkerülhetetlenek a kommunikáció folyamatában, hanem képesek a nyilvános szféra alapvető befolyásolására is, arra, hogy bizonyos tartalmakat elérhetetlenné, vagy csak nagy nehézség árán elérhetővé tegyenek, más tartalmakat pedig tömegekhez juttassanak el. Szerepük nem csupán passzív, mint a korábbi közvetítők tevékenységének legtöbb aspektusa, hanem tevékeny részesei a kommunikáció folyamatának, naponta döntéseket hoznak arról, hogy mi kerül felhasználók elé, és mi az, amit azok nem, vagy csak jelentős nehézség árán érhetnek el.⁵

Kiindulópontom, hogy ezek az internetes közvetítőszolgáltatók (az online tartalmakat a közönséghez „engedő” kapuőrök⁶) egyfajta szerkesztési tevékenységet lát-

² Lásd pl. Ithiel DE SOLA POOL: *Technologies of Freedom* (Cambridge: Harvard University Press 1983).

³ Lásd pl. Thomas G. KRATTENMAKER – L. A. POWE, JR.: „Converging First Amendment Principles for Converging Communications Media” *Yale Law Journal* 1994/95. 1719; Eugene VOLOKH: „Cheap Speech and what It will Do” *Yale Law Journal* 1994/95. 1805.

⁴ Lásd pl. James CURRAN – Natalie FENTON – Des FREEDMAN (szerk.): *Misunderstanding the Internet* (London – New York: Routledge 2016); Jacob ROWBOTTOM: *Democracy Distorted. Wealth, Influence and Democratic Politics* (Cambridge – New York: Cambridge University Press 2010); Evgeny MOROZOV: *The Net Delusion. The Dark Side of Internet Freedom* (New York: Public Affairs Publishing 2011).

⁵ A *Guardian* által megszerzett és 2017 májusában részben publikált dokumentumok tanúsága szerint a Facebook részletes szabályrendszerrel rendelkezik, amely alapján a moderátorai döntést tudnak hozni egy-egy tartalom törléséről, ill. a felhasználó szankcionálásáról. Lásd a „Facebook Files” c. gyűjteményt a lap weboldalán: theguardian.com/news/series/facebook-files.

⁶ Emily LAIDLAW: *Regulating Speech in Cyberspace. Gatekeepers, Human Rights and Corporate Responsibility* (Cambridge: Cambridge University Press 2015) 40–44.

nak el, amely hasonlóná teszi őket a „hagyományos” médiához.⁷ Abban az értelemben szerkesztők, hogy jogukban áll döntést hozni tartalmak elérhetővé tétele, vagy elérhetőségének fennmaradása tárgyában, sőt az ilyen döntések meghozatala tevékenységük mindennapos részét képezi, olykor pedig szükségszerűen tevékenységükkel jár. Akkor is így van ez, ha saját akaratukból „szerkesztenek”, és akkor is, ha a jog kötelezi őket arra. Az effajta sajátos „szerkesztői” tevékenységüket – ha azt szabad akaratukból, a szolgáltatásuk nyújtása körében végzik – nem korlátozzák azok a jogi garanciák, amelyek az egyén szólásszabadságát, vagy a média mint alkotmányos rangra emelt magánintézmény⁸ szabadságát védik, és az államot kötelezik a nyilvánosság védelme, a sokszínű véleménypiac biztosítása tekintetében (mint például a cenzúra tilalma, illetve az állam aktív, tevőleges lépéseinek megkövetelése az egyes vélemények közönséghez való eljutása érdekében). A Google és a Facebook ehelyett saját, önálló privát szabályozást (egyfajta, saját szolgáltatásában érvényesülő, a vele szerződésben álló felhasználóival szemben utóbbiakra a szerződés által kötelezővé tett „kvázi-jogrendszert”) alakított ki,⁹ amelynek gyorsasága és hatékonysága jelentősen meghaladja bármely valódi (állami) jogrendszer hasonló paramétereit (sokévi pereskedés helyett egy pillanat alatt eltüntethető a nem kívánt tartalom), ugyanakkor a benne megszületett, a szólásszabadságot érintő döntések (egyes tartalmak levétele, mások „elrejtése”, megint mások exponálása a közönség felé) nem átláthatók, és mentesek minden jogállami anyagi jogi és eljárási garanciától. E szolgáltatások képesek meghatározni, de legalábbis jelentősen befolyásolni a politikai „agendát”, tulajdonosaik és vezetőik érdeke mentén alakítani a közéleti vitákat és az egyes, eltérő véleményekhez való hozzáférés folyamatát.¹⁰ A legtöbb közvetítő-szolgáltatás ráadásul egyfajta természetes monopóliumot élvez, megkerülhetetlen a mindennapi internethasználat során, így anélkül válik a médiapiac befolyásos szereplőjévé, hogy bármiféle tartalmat előállítana.

A szólás- és sajtószabadság jogi szabályozásának szereplői, ezáltal – az Egyezmény 10. cikkének alkalmazásakor – az EJEB azzal a kérdéssel szembesül, hogy miként lehet a szólásszabadság évszázadok alatt formálódó elveit megőrizni és továbbörökíteni, és hogyan lehet a nagyhatalmú internetes kapuőrök tevékenységét összehangolni a szólásszabadság jogi doktrínáival. Az EJEB eddig viszonylag

⁷ Philip M. NAPOLI – Robyn CAPLAN: „When Media Companies Insist They’re Not Media Companies and Why it Matters for Communications Policy” *First Monday* 2017/5.

⁸ William J. BRENNAN: „Address” *Rutgers Law Review* 1979. 173.

⁹ Jacqueline E. FRADETTE: „Online Terms of Service: A Shield for First Amendment Scrutiny of Government Action” *Notre Dame Law Review* 2013/14. 974.

¹⁰ 2016 májusában először az terjedt el a nyilvánosság körében, hogy a Facebook szerkesztői az Egyesült Államokban a konzervatív véleményeket háttérbe szorítják (lásd Sam THIELMANN: „Facebook’s News Selection is in Hands of Editors, not Algorithms, Documents Show” *The Guardian* 2016. május 12.), majd pedig, hogy Donald Trump győzelme a Facebook nem eléggé szigorú szerkesztői döntéshozatalának volt köszönhető, amennyiben nem szűrték ki az ún. álhíreket a hírfolyamból, és így hozzájárultak a rivális jelölt lejárataához (lásd Olivia SOLON: „Facebook’s Failure: Did Fake News and Polarized Politics Get Trump Elected?” *The Guardian* 2016. november 10.). Függetlenül e vélekedések megalapozottságától, ma már tagadhatatlan, hogy a Facebook „szerkeszt”, azaz e tekintetben egyre inkább hasonul a „hagyományos” médiához.

kevés e témába vágó ügygel foglalkozott, ezek áttekintése mégis hordoz tanulságokat, mert ha pontszerűen is, de kezd kirajzolódni belőlük egyfajta olyan, a szólásszabadság hagyományos kérdéseit az új médiakörnyezetre adaptáló elvi alap, amelyre a testület a jövőbeni kérdések eldöntésekor támaszkodhat, és így végső soron döntésein keresztül a teljes európai nyilvánosság szabályozását befolyásolni fogja.

2. AZ INTERNETES KAPUŐRÖK AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATÁBAN

A következőkben az internetes kapuőrök és a 10. cikk viszonyának megítéléséhez relevánsnak tekintett EJEB-gyakorlatot tekintjük át, öt szétválasztható problémakör mentén.

A kérdések külön-külön is a szólásszabadság legfontosabb problémáit érintik, amelyek online környezetben – és különös tekintettel az internetes közvetítők tevékenységének jellemzőire – sajátos kezelést igényelnek, és amelyekkel kapcsolatban többnyire csak a közelmúltban indult el az EJEB gyakorlatának formálódása.

2.1. KI A SZÓLÁS- ÉS SAJTÓSZABADSÁG JOGOSULTJA?

Az Egyezmény 10. cikke értelemszerűen védi a véleményét kinyilvánító egyént éppúgy, mint a tartalmat előállító médiumokat. Utaltunk rá, hogy a 2. bekezdés említést tesz a szabadsággal együtt járó „kötelességekről és felelősségről”, amely az EJEB gyakorlatában elsősorban a médiára vonatkozatható, és így – az Egyezmény szövegében történő konkrét nevesítés nélkül is – a testület önálló jelentést ad a sajtószabadság alapjogának. A szövegben szereplő „kifejezés szabadsága” a média területén az evidens jelölteken kívül (az újságíró, a kiadó, a médiaszolgáltató stb.) mindenkiket megillet, akinek szerepe elengedhetetlen a vélemények, tartalmak közönséghez való eljuttatásában, még akkor is, ha az Egyezmény 10. cikke róluk nem tesz külön említést. Az *Autronic*-ügyben ezt meglehetősen hamar világossá is tette az EJEB.¹¹ Az ítélet indokolása szerint „a 10. cikk védelme nem csupán az információ tartalmára, hanem az átvitel eszközére is kiterjed, mert bármely, az eszközt érintő korlátozás szükségszerűen gátolja az információk megszerzéséhez és átadásához fűződő jogot”.¹² A műsorterjesztők (kábel- és műholdszolgáltatók) éppúgy a szólás- és sajtószabadság alanyai lehetnek, mint az internetes közvetítők, anélkül, hogy saját tartalmat állítanának elő, vagy rendelnének meg.¹³

¹¹ *Autronic AG v Switzerland*, Case no. 15/1989/175/231, Judgment of 24 April 1990.

¹² *Autronic AG v Switzerland*, Case no. 15/1989/175/231, Judgment of 24 April 1990. § 47.

¹³ Jan OSTER: *Media Freedom as a Fundamental Right* (Cambridge: Cambridge University Press 2015) 77–78. A később említendő *Delfi v Estonia* ügyben (Application no. 64569/09, Judgment of 15 June 2015 [Nagykamará]) az EJEB ezt az internetes közvetítőkre vonatkozóan egyértelművé tette.

2.2. ALKALMAZHATÓAK-E AZ OFFLINE VILÁGBAN KIALAKULT SZÓLÁSKORLÁTOZÁSOK INTERNETES KÖRNYEZETBEN IS?

Az EJEB gyakorlata szerint az interneten kívüli világban alkalmazott szóláskorlátozások általában véve alkalmazhatók online környezetben is. A hagyományos média-világban kialakult szabályok érvénye, illetve a vonatkozó jogszabályok (elsősorban: polgári és büntető törvénykönyvek) hatálya általában véve kiterjed az interneten keresztül megvalósított tényállászerű magatartásokra (rágalmazás, becsületsértés, magánszféra megsértése stb.).¹⁴ Az internetes közvetítőkre nézve ez önmagában még nem jár következménnyel, hiszen a jogsértő tartalomért valós felelősség elsősorban a tartalom közzevetőjét terheli, azonban ha közvetett felelősségük megállapítható, akkor e szóláskorlátozások a közvetítők tevékenységére is szükségszerűen kihatnak.¹⁵

2.3. FIGYELEMBE KELL-E VENNI A SAJTÓSZABADSÁG TARTALMÁNAK MEGHATÁROZÁSAKOR A KÖZÖNSÉG/TÁRSADALOM ÉRDEKEIT?

A sajtószabadság alapvetően negatív jellegű jogosultság, azaz a médián keresztülli kommunikáció külső (elsősorban: állami) beavatkozástól való mentességét jelenti. Az európai jogi felfogás azonban ezt kiegészíti azzal az elvárással, hogy a média lássa el a demokratikus társadalmi berendezkedésben rá ruházott feladatot, a megfelelő tájékoztatást, tartalmi legyenek sokszínűek, azaz sokféle eltérő véleményt mutassanak be. Mindezt nevezhetnénk a közönség tájékozódáshoz való „jogának”, azonban önálló alapjogként ez az érdek nem értelmezhető. Thomas Gibbons szerint a média vonatkozásában a magánvállalkozásoknak is lehet közfunkciójuk, túl magánérdekű tevékenységükön.¹⁶ A médiához való hozzáférés érdekében a magántulajdonú médiavállalkozásoknak is tekintettel kell lenniük közönségük érdekeire, illetve eltérő véleményeket is közzé kell tenniük (nem szelektálhatnak teljes egészében szabadon tulajdonosuk vagy szerkesztőjük ízlése, felfogása alapján).¹⁷ Gibbons úgy véli, hogy

¹⁴ Lásd pl. az obszcén vélemények korlátozását *Perrin v the United Kingdom*, App. no. 5446/03, decision of 18 October 2005; a jóhírnév megsértését *Times Newspapers Ltd. v the United Kingdom* (nos. 1 és 2), App. nos. 3002/03, 23676/03, Judgment of 10 March 2009; *Mosley v the United Kingdom*, App. no. 48009/08, Judgment of 10 May 2011; a szerzői jogok védelmét *Ashby Donald and Others v France*, App. no. 36769/08, Judgment of 10 January 2013 internetes környezetben.

¹⁵ Egyes európai bíróságok pl. megállapították a Facebook felelősségét a magántitok megsértését (*tort of misuse of private information*) megvalósító felhasználói tartalmak közzétételében, olyan esetekben, amikor a jogsértésről való tudomásszerzés ellenére sem távolították el az érintett tartalmat. Lásd az északír fellebbviteli bíróság döntését a *CG v Facebook* ügyben ([2016] NICA 54). A döntés elemzését lásd Lorna Woods: „When is Facebook Liable for Illegal Content under the E-commerce Directive? CG v. Facebook in the Northern Ireland Courts” *EU Law Analysis* 2017. január 19. Lásd eulawanalysis.blogspot.hu/2017/01/when-is-facebook-liable-for-illegal.html.

¹⁶ Thomas GIBBONS: „Free Speech, Communication and the State” in Merris AMOS – Jackie HARRISON – Lorna WOODS (szerk.): *Freedom of Expression and the Media* (Leiden & Boston: Nijhoff 2012) 33.

¹⁷ GIBBONS (16. lj.) 39.

az állam nem kerülheti el a felelősséget, amely a szólásszabadság védelmével kapcsolatban terheli, kiváltképpen a nyilvános vitában való tisztességes részvétel és a véleményekhez való hozzáférést illetően.¹⁸ Andrew Kenyon szerint pedig a nyilvános vitának és a gondolatok sokszínűségének támogatása nem várható el a piacközpon-tú médiától, azokhoz a piacokon túli támogatásra van szükség.¹⁹ E nézetek az általánosan érvényesülő európai jogfelfogás alapvetéseit foglalják össze.

A média demokratikus feladatainak, illetve a közönség ehhez kapcsolódó érdekeinek a felismeréséből az következik, hogy a médiaszabályozás a médiára bizonyos közérdekű kötelezettségeket is ró a megfelelő tájékozódás érdekében. Az állam ezzel saját magát terheli meg bizonyos olyan kötelezettségekkel, amelyek a médiához való minél szélesebb körű – de a sajtószabadság negatív jellegét még tiszteletben tartó – hozzáférés lehetőségeinek megteremtését célozzák (a sokszínűséget, médiapluralizmust támogató szabályozás, a tulajdoni koncentrációk megakadályozása, a közszolgálati médiarendszer fenntartása, esetleg a médiapiac egyes, fontos közérdekű feladatot ellátó szereplőinek anyagi támogatása). A magántulajdonú médiapiaci vállalkozások pedig az állami szabályozásból rájuk háruló kötelezettségek teljesítésére kötelesek (például a kiegyensúlyozott tájékoztatás közügyekben, sajtó-helyreigazítás valótlan tényállítások esetén, politikai reklámok egyenlő feltételekkel való közzététele választási kampányok idején, helyi hírek közzététele, magyar és európai tartalom szükséges aránya). E kötelezettségek csak igen szűk körben biztosítanak alanyi jogot konkrét személyeknek arra, hogy a médiában megjelenhessenek, és akkor is csak egyes érintettek számára és tartalmilag is szűk körben mozogva: a sajtó-helyreigazítási jog²⁰ és a politikai reklámok közzététele²¹ lehet erre példa.

A műsorterjesztők azonban kötelezettek bizonyos tartalmak közönséghez való eljuttatására (helyi és közszolgálati televíziós csatornák), az efféle *must carry* szabályok Európa-szerte általánosan léteznek, és a sajtószabadság szükséges korlátainak tekinthetők.²² Az internetes közvetítők azonban – mint említettük – a műsorterjesztőkhöz (vagy éppen az újságárosokhoz, és a postához) képest jóval aktívabban vesznek részt a tartalom közönséghez való eljuttatásának folyamatában. Az internet közvetítői a korábbi kapuőrökhöz képest sokkal könnyebben, tömegesebb mértékben, kevésbé észrevehetően és átláthatóan képesek a tartalmak közönséghez való eljuttatását korlátozni, illetve akadályozni, ilyen módon – összhangban a formálódó szerkesztői szereppel – a tájékoztatás, az információcsere folyamatának kiemelkedő fontosságú résztvevőjévé váltak. A *social media*, a keresőmotor-szolgáltató vagy az internetszolgáltató bizonyos esetekben szükségszerűen nemcsak aktív szerep-

¹⁸ GIBBONS (16. lj.) 42.

¹⁹ Andrew T. KENYON: „Assuming Free Speech” *The Modern Law Review* 2014. 398.

²⁰ *Ediciones Tiempo S. A. v Spain*, App. no. 13010/87, decision of 12 July 1989; *Melnychuk v Ukraine*, App. no. 28743/03, decision of 5 July 2005; *Kaperzynski v Poland*, App. no. 43206/07, Judgment of 3 April 2012.

²¹ Lásd pl. *Animal Defenders International v UK*, App. no. 48876/08, Judgment of 22 April 2013; *TV Vest & Rogaland Pensjonistparti v Norway*, App. no. 21132/05, Judgment of 11 December 2008.

²² Jan OSTER: *European and International Media Law* (Cambridge: Cambridge University Press 2016) 194–198.

lője a folyamatnak, hanem a tartalom feletti döntéshozatalt magában foglaló szerkesztői szerepbe kerül, ez pedig – hasonlóan a „hagyományos” médiához – felveti a hozzáférési jogok kérdését. Lehet-e ezeket a magántulajdonban álló vállalkozásokat kötelezni arra, hogy olyan tartalmakat is eljuttassanak a közönséghez, amelyeket nem akarnak (például, hogy a Facebook moderátorai ne töröljenek egy tartalmat, amely nem jogsértő, de moderálási elveikkel nem fér össze, vagy, hogy a Google a felhasználó számára könnyen érzékelhető módon listázzon ki egy olyan oldalt, amelyet amúgy hátra sorolt volna)?

Az internet – kezdeti ideológiája szerint²³ – egyfajta nyilvános tér, amellett, hogy főbb fórumai és maga az infrastruktúrája is magántulajdonban áll. A nyilvános terek az offline világban rendelkezésre állnak a véleménynyilvánítás céljára (is). Közterületen a törvényben meghatározott rend szerint szervezhetünk nyilvános gyülekezést. Vajon elképzelhető-e olyan helyzet, amikor hasonlóra van jogunk magánterületen? A kérdés azért releváns, mert a legtöbb internetes közvetítő-szolgáltatás és maga az internet eléréséhez szükséges infrastruktúra is magántulajdonban van, ezért a közfórum (*public forum*) doktrínája alapvetően nem alkalmazandó azokra nézve.²⁴

A releváns EJEB-döntés e kérdésben – offline kontextusban – az *Appleby v the United Kingdom* ítélet.²⁵ Az ügyben a kérelmező arra hivatkozott, hogy egy magántulajdonú bevásárlóközpont tulajdonosa megsértette az Egyezményben foglalt jogait, amikor nem járult hozzá az épületben egy asztal és egy emelvény felállításához, hogy ott gyűjtsön aláírásokat, és osztogasson szórólapokat; tiltakozása egy városbéli park beépítése ellen irányult volna. Az EJEB nem állapította meg a 10. cikk megsértését, mert az adott körülmények között a tulajdonos rendelkezési jogát helyezte előtérbe, és megjegyezte, hogy a tulajdonosi döntés egyébként sem lehetetlenítette el teljes egészében a véleménynyilvánítást (a szórólapozás az egyes üzletekben és az épületen kívül, a bejáratoknál lehetséges lett volna).²⁶ Az EJEB ugyanakkor megjegyezte, hogy bár a demográfiai, társadalmi, gazdasági és technológiai fejlődés megváltoztatja az emberek mozgásának és egymással való kapcsolatteremtésének módjait, ez a változás nem teremt automatikusan jogot a magánterületre való belépésre.²⁷ Ugyanakkor, ha a magánterülethez való hozzáférés mércéje olyan magas, hogy a szólásszabadság hatékony gyakorlásának akadályozásával vagy a jog lényegének megsemmisülésével jár, az EJEB nem zárja ki annak lehetőségét, hogy ebből az állam számára tevőleges kötelezettség keletkezzék, ami az Egyezményben foglalt jog gyakorlásának védelme érdekében a tulajdonjog korlátozásához vezethet.²⁸

²³ John Perry BARLOW: „A Declaration of the Independence of Cyberspace” February 8, 1996. Lásd www.eff.org/cyberspace-independence.

²⁴ Jennifer CHANDLER: „A Right to Reach an Audience: An Approach to Intermediary Bias on the Internet” *Hofstra Law Review* 2007. 1095, 1125.

²⁵ App. no. 44306/98, Judgment of 6 May 2003.

²⁶ App. no. 44306/98, Judgment of 6 May 2003. § 48.

²⁷ App. no. 44306/98, Judgment of 6 May 2003. § 47.

²⁸ App. no. 44306/98, Judgment of 6 May 2003.

2.4. MILYEN MÓDON FORMÁLJÁK A SZÓLÁSSZABADSÁG KORLÁTOZÁSÁNAK ELVEIT AZ INTERNETES KOMMUNIKÁCIÓ SAJÁTOSÁGAI?

Az EJEB, ha alkalma nyílik rá, reagál az internetes kommunikáció sajátosságaira; két török ügyben például kinyilvánította, hogy egy népszerű online szolgáltatás (a Google Sites és a YouTube) teljes blokkolása annak okán, hogy azok közvetítőként teret adtak egy állítólagosan bűncselekményt megvalósító felhasználói tartalomnak is, nem megengedett. Az ítéletek szerint az állami lépés a többi felhasználó szólás-szabadsághoz fűződő jogát sértette meg, akiknek e jogukból következik az érintett internetes közvetítők használatának lehetősége.²⁹

Az EJEB megítélése szerint az államoknak kötelességük megfelelő jogi környezetet biztosítani az online szolgáltatások megfelelő igénybeviteléhez. Az *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtetel v Ukraine* ügyben³⁰ a kérelmezőnek (egy lap szerkesztőségének) a rágalmazást megvalósító, de harmadik személytől származó tartalom közzététele miatti felelősségre vonása az Egyezmény 10. cikkét sértőnek minősült. Az EJEB leszögezte, hogy az internetről szerzett tartalmak felhasználását és az azok esetleges jogsértő jellege miatt fennálló felelősség szabályait világos rendelkezésekkel kell a jogrendszernek meghatároznia; ilyenek hiányában a kérelmezők nem láthatták tisztán előre tettük következményeit, ez pedig sértette a 10. cikk 2. bekezdés szerinti „jog által meghatározott” korlátozás követelményét.³¹

A *K. U. v Finland* ügy³² előzményeként egy ismeretlen személy egy hirdetést tett közzé egy internetes társskereső oldalon, a kérelmező nevével és adataival, annak tudta nélkül. A kérelmező – egy akkor 12 éves fiú – nevében keresett hozzá „hasonló korú vagy idősebb” fiúkat intim viszony céljából. Az ezt követő büntetőeljárásban a finn törvényeknek megfelelően, az ismeretlen felhasználó és a szolgáltató közötti bizalmi (szerződéses) viszonyra tekintettel, nem tették lehetővé az elkövető azonosítását. Az EJEB pedig a hozzá érkező kérelmet elbírálva megállapította, hogy sérült a magánélethez való jog (Egyezmény 8. cikk) az eredménytelenül zárult finn eljárás nyomán. A sérelmet az okozta, hogy a finn jog nem volt képes törvényi úton megteremteni a bizalmas információk védelméhez, valamint a bűncselekmények megelőzéséhez és mások jogainak megóvásához fűződő érdekek ütközése esetén a megfelelő mérlegelés lehetőségét, annak érdekében, hogy utóbbiak egy ilyen helyzetben ne maradjanak védelem nélkül.³³

Mind az ukrán, mind a finn ügyből az derült ki, hogy az államoknak az online jogsértések megelőzése és megfelelő kezelése érdekében tevéleges kötelezettségük van a szükséges jogi háttér megalkotására, mert az internet bizonyos, korábban is ismert veszélyeket tömegessé tesz, bekövetkezésük veszélyét felnagyítja:

²⁹ *Ahmet Yildirim v Turkey*, App. no. 3111/10, Judgment of 18 December 2012; *Cengiz and Others v Turkey*, App. nos. 48226/10, 14027/11, Judgment of 1 December 2015.

³⁰ App. no. 33014/05, Judgment of 5 May 2011.

³¹ App. no. 33014/05, Judgment of 5 May 2011. § 66.

³² App. no. 2872/02, Judgment of 2 December 2008.

³³ App. no. 2872/02, Judgment of 2 December 2008. § 49.

„Igaz, hogy az internet a nyomtatott sajtótól merőben különböző tájékoztatási és kommunikációs eszköz, különösen azt a képességét tekintve, hogy információt tárol és továbbít. A világszerte felhasználók milliárdjait kiszolgáló elektronikus hálózat nem, és potenciálisan nem is lehet ugyanannak a szabályozásnak és felügyeletnek alávetett, mint a sajtó. Az internetes tartalom és érintkezés által az emberi jogok és szabadságjogok – főként a magánélet védelméhez fűződő jog – gyakorlásának és élvezetének okozott sérelem veszélye bizonyosan nagyobb, mint amit a sajtó kelt. Ezért a nyomtatott médiából és az internetről származó anyag sokszorosítását vezérlő elvek különbözhetnek. Az utóbbit kétségtelenül a technológia sajátos tulajdonságaihoz kell igazítani, biztosítandó a vonatkozó jogok és szabadságjogok védelmét és támogatását.”³⁴

2.5. FELELHET-E A KÖZVETÍTŐ A MÁS ÁLTAL ELŐÁLLÍTOTT TARTALOMÉRT?

Felelőssé tehető-e az online szolgáltató olyan tartalomért, amely ugyan a szolgáltatásában jelenik meg, de nem ő maga tette azt közzé? A blogszolgáltató és a blogger, a tartalomszolgáltató és a kommentelő, a *social media* profil gazdája és az oda megjegyzést író viszonyrendszerét, valamint a párosok tagjai közül az utóbbiak jogsértő tartalmi miatti felelősség alanyának azonosítását érintő kérdéseknél járunk. Nagy internetes közvetítőt (*social media* vagy keresőmotor) érintő ügyet még nem tárgyalt az EJEB, de a három, anonim kommentekkel kapcsolatos EJEB-döntés több általános tanulságot is hordoz.³⁵

A számos kritikával illetett³⁶ *Delfi v Estonia* ügyben az EJEB megállapította,³⁷ hogy az internetes felület tartalomszolgáltatója felelőssé tehető az olvasói által írt, személyiségi jogot sértő (az EJEB által utóbb gyűlöletbeszédnek minősített³⁸) jogsértő kommentek miatt. A tartalomszolgáltató itt tehát közvetítői szerepben találta magát, és felelhet mások jogsértő tartalmiért. A számukra leginkább megengedő megközelítés szerint, az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokra alkotott szabályok alkalmazása esetén, ha a tartalomszolgáltatót – kifejezetten a kommentek

³⁴ App. no. 2872/02, Judgment of 2 December 2008. § 63.

³⁵ Lásd *Delfi-ügy* (Nagykamara), valamint *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v Hungary*, App. no. 22947/13, Judgment of 6 February 2016; *Pihl v Sweden*, App. no. 4742/14, decision of 9 March 2017. (Lásd Bayer Judit, illetve Bárd Károly és Bárd Petra tanulmányát a jelen kötetben.)

³⁶ Dirk VOORHOOF: „Qualification of News Portal as Publisher of Users' Comment may have Far-reaching Consequences for Online Freedom of Expression: *Delfi AS v. Estonia*” *Strasbourg Observers Blog* 25 October 2013. Lásd strasbourgobservers.com/2013/10/25/qualification-of-news-portal-as-publisher-of-users-comment-may-have-far-reaching-consequences-for-online-freedom-of-expression-delfi-as-v-estonia/; Péter NÁDORI: „Anonymous Mass Speech on the Internet and the Balancing of Fundamental Rights” in András KOLTAY (szerk.): *Comparative Perspectives on the Fundamental Freedom of Expression* (Budapest: Wolters Kluwer 2015) 217–252.

³⁷ App. no. 64569/09, Judgment of 10 October 2013, majd fellebbezés után a Nagykamara ítélete: 2015. június 16.

³⁸ *Delfi-ügy* (Nagykamara), § 117.

vonatkozásában – tárhely-szolgáltatónak (*host*) tekintjük, akkor elegendő a jogsértő jellegről való tudomásszerzését követően törölnie a kommentet.³⁹ A *Delfi*-ügyben az EJEB azonban nem emelt kifogást a szigorúbb értelmezés ellen sem, amely szerint a tartalomszolgáltató ebben az esetben nem tárhely-szolgáltató, hanem az általános polgári jogi felelősségi szabályok szerint felelhet, rágalmaszó állítások esetén hasonlóan az állítás közzétevőjéhez.⁴⁰

A három komment-ügy legfőbb tanulsága, hogy az EJEB álláspontja szerint az online tartalomszolgáltató rendelkezik „kötelezettségekkel és felelőségekkel” mások tartalmai vonatkozásában, a 10. cikk 2. bekezdése értelmében.⁴¹ A felelősség megállapítása természetesen nem automatikus, ahogyan az a három EJEB-döntésből is látszik, hiszen mind az *MTE*-, mind pedig a *Pihl*-ügyben a tartalomszolgáltató javára döntött a testület, tekintettel arra, hogy a kommentek tartalmát, illetve jogsértő jellegét nem ítélte eléggé súlyosnak.⁴² De ha a tartalom súlyosan jogsértő, és a közvetítő szolgáltató azt nem távolítja el, akkor nagy valószínűséggel továbbra is felelőssé tehető a jogsértésért. Az EJEB döntéseiből kirajzolódik egy folyamatos monitorozási kötelezettség is, amely alapján nem elég csupán panaszra vagy bejelentésre eljáráni, a tartalomszolgáltatóknak folyamatosan, proaktívan figyelniük kell a kommentekre, és cselekedniük, ha súlyos jogsértést tapasztalnak.⁴³ A tartalomszolgáltató a kommentek vonatkozásában eszerint nem lenne közvetítő szolgáltatónak tekinthető, amelynek csak a jogsértő tartalomra való figyelemfelhívás után keletkezik kötelezettsége a tartalom eltávolítására. Bizonyos, hogy azok a jogrendszerek, amelyek ennél többet, azaz egyfajta sajátos szerkesztői tevékenységet (még ha az a megjelenés utáni utólagos monitorozásban ölt is testet) várnak el a tartalomszolgáltatótól, ezzel önmagában nem lépnek az Egyezmény 10. cikkével kapcsolatos gyakorlattal ellentétes útra. A három döntés ismeretében még korai megállapítani, hogy az EJEB el is várja-e azt, hogy a jogrendszerek a súlyosan jogsértő tartalmak automatikus (külön jelzés nélkül is megvalósuló) moderálását elvégezzék, azaz e kötelezettségnek az állami jogrendszer általi előírása híján nyílhat-e tér az Egyezmény 8. cikke (a magánélethez való jog, az EJEB gyakorlatában ideértve a rágalmaszóval szembeni fellépést is) megsértésének megállapítására, vagy ez csak egy, a testület által a 10. cikkel összeférőnek ítélt lehetőség.

Az EJEB a *Delfi*-ügyben kifejezetten leszögezte, hogy a döntés az internet egyéb, harmadik személyek kommentjeinek közzétételét engedő fórumaira (például *social media*) nem vonatkozik,⁴⁴ de ez nem jelenti azt, hogy a döntések érvelése ne lenne később, más szolgáltatások ügyeiben is felhasználható.

³⁹ Lásd a közvetítői felelősséget az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások vonatkozásában szabályozó EU-s jogforrást: Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market, article 12–15.

⁴⁰ *Delfi*-ügy (Nagykamara), § 21–43.

⁴¹ *Delfi*-ügy (Nagykamara), § 115.

⁴² *MTE*-ügy, § 76, § 91, *Pihl*-ügy, § 25.

⁴³ *Delfi*-ügy (Nagykamara), § 141.

⁴⁴ *Delfi*-ügy (Nagykamara), § 116.

Figyelemre méltó az is, hogy az ügyekben nem volt vitás az, hogy a felhasználói kommentek közzétételének pusztá lehetővé tétele – valós ellenőrzés és jóváhagyási aktus hiányában is – a szólásszabadság, azaz a 10. cikkben foglalt jog gyakorlásának minősült. Ha a tartalomszolgáltatók ezt vitatták volna, eleve nem is fordulhattak volna az EJEB-hez. Azaz újfent azt tapasztaljuk, hogy egy közvetítő – hiszen a tartalomszolgáltató ebben a viszonyrendszerben azzá vált – saját „vélemény” nélkül is gyakorolhatja a szólásszabadsághoz fűződő jogát. A közvetítők szerepe tehát nem merül ki pusztán a mások szólásszabadságának gyakorlásához szükséges technikai segítségnyújtásban:

„[Az észt] Legfelső Bíróság kellően megalapozta, hogy a fellebbező cég szerepe a hírekhez írt kommentek közzétételében a Delfi hírportálon több volt a passzív, tisztán technikai szolgáltatóénál. A Bíróság [EJEB] ezért úgy találja, hogy a Legfelső Bíróság indokolását e kérdésben az Egyezmény 10. cikkének céljai szempontjából lényeges alapokra fektette.”⁴⁵

3. KÖVETKEZTETÉSEK

Az internetes közvetítők sokféle, különböző jellegű tevékenységet látnak el, egységes kezelésük ezért nem indokolt, ugyanakkor működésük hasonló vonásaira figyelemmel felvázolhatók egy általános jogi megközelítés körvonalai. A rendelkezésre álló, csekély mennyiségű EJEB-döntés még nem elegendő a kontúrok pontos megrajzolására, de bizonyos következtetések levonhatók belőlük.

Az EJEB álláspontja szerint a szólásszabadság általános korlátai az internetes kommunikációban is érvényesülnek, azzal, hogy az online környezet sajátosságai természetesen figyelembe veendők a korlátozás megfelelőségének vizsgálatakor. Az államoknak tevéleges kötelezettségük van a médiával kapcsolatban a közönség (tágabb értelemben: a társadalom) érdekeinek védelmére, ami magában foglalja a szükséges jogi háttér megalkotását is az online jogsértések megelőzése és megfelelő kezelése érdekében. Az internetes kapuőrök a szólás- és sajtószabadság jogosultjai, e jogból azonban számukra terhes kötelezettségek is fakadhatnak. Hogy mit jelent ez majdan a médiaszabályozás szintjén, az ma még biztonsággal nem megjósolható. Világosan látszik azonban, hogy a közvetítő szolgáltatók nem passzívan viszonyulnak a mások által készített tartalmakhoz, hanem annak egyfajta „szerkesztői” részben saját akaratukból (például a Facebook moderálási elvei és a tartalmakat a felhasználó elé juttató algoritmusok beállítása), részben a jog által kötelezetten (jogsértő tartalmak törlésére kötelezés). Az állami és a magánszabályozás működésükben egyszerre van jelen: a szólásszabadság külső, jog által meghatározott korlátait tiszteletben kell tartaniuk, de maguk is hozzátehetnek azokhoz, törölve, vagy csak nehezen elérhetővé téve olyan tartalmakat, amelyek jogsértést egyébként nem valósítanak meg. Utóbbi – miközben a szolgáltatások a magántulajdon

⁴⁵ *Delfi-ügy* (Nagykamara), § 146.

védelme miatt ezt szabadon megtehetik – a szólásszabadság és a vélemények pluralizmusa szempontjából már erősen aggályos. A közvetítők ma tehát saját territóriumuk urai, azt engedik szólni és úgy, ahogyan nekik tetszik; ez pedig a tömegek által naponta használt, külsőre közfórumnak látszó szolgáltatások esetében alapvető kérdéseket vet fel, amelyekre a jogrendszerek, illetve az EJEB még nem találja a megfelelő válaszokat.

Világos, hogy a sajtószabadság jogához kapcsolódó korábbi dogmatikai alapvetések nem maradhatnak változatlanok. A közvetítők szerepe az internetes környezetben alapvetően megváltozott, beavatkozási lehetőségeik mértéke és tömeges, legtöbbször szükségszerű beavatkozásuk a kommunikáció folyamatába új fejezetet nyit a nyilvánosság jogi megítélésében: ők a szólásszabadság fontos alanyai lettek, egyúttal „kötelességek és felelőségek” alanyai is, saját közzétett „vélemény” (tartalom) nélkül.

Ezzel párhuzamosan a tartalom-előállítók hozzáférése e közvetítőszolgáltatásokhoz – és így a közönséghez való eljutás lehetősége az érintett platformokon – kulcskérdéssé vált; ennek jogi megalapozása a korábbi doktrínák alapján nehézkes, hiszen a közvetítők jellemzően magántulajdonban álló vállalkozások, így a jog csak kivételes esetben tudja őket kötelezni a médiaszabályozásból ismert hozzáférési jogok (például sajtó-helyreigazítás) biztosítására vagy más közérdekű kötelezettségek (például közügyekkel kapcsolatos tájékoztatás) teljesítésére – egyelőre csak az internetszolgáltatók hálózatsemlegessége ügyében lehet hasonlóra (az egyenlő hozzáférés biztosítására) jogi alapot találni.⁴⁶ Változtatna ezen, ha a jogi felfogás közfórumnak tekintené a legfontosabb online platformokat, ahol mindenkinek joga van véleményét alkotmányos keretek között kifejeíteni, és amelyekhez a hozzáférés maga is alkotmányosan védett jog, de az EJEB egyelőre – a megfelelő alkalom, azaz a jogi doktrína kialakítására alkalmas ügyek hiányában – nem tehetett érdemi lépéseket ebbe az irányba. Bármilyen történések is, fokozott óvatossággal kell eljárni, hiszen az erőteljes állami beavatkozás csak akkor indokolt, ha valóban a vélemények sokszínűségét, és a szabad közvita gazdagodását szolgálja; a médiaszabályozásból ismert, hasonló célt szolgáló megoldások (például a kiegyensúlyozott hírszolgáltatás előírása) az online környezetben aligha alkalmazhatók.

⁴⁶ Lásd Declaration of the Committee of Ministers on network neutrality (Adopted by the Committee of Ministers on 29 September 2010 at the 1094th meeting of the Ministers' Deputies).